

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Művészeti Kar Doktori Iskola

BALATONI SÁNDOR

A KÓRUS ÉS AZ ORGONA ÁRNYÉKÁBAN

LISZNYAY SZABÓ GÁBOR ÉLETMŰVÉNEK
RENDSZEREZÉSE ÉS ELEMZÉSE

TÉMAVÁZLAT

Témavezető: Kamp Salamon DLA karnagy, egyetemi tanár
Társ témavezető: Lakner Tamás DLA karnagy, egyetemi tanár

2016

Lisznyay Szabó Gábor¹ a 20. századi zenetörténet egyik méltatlanul elfeledett személyisége, noha zeneszerzői munkássága legalább olyan jelentős, mint pedagógiai, egyházzenei hivatása. Azon muzsikusként tartozott, akik „egyházi és nemzeti kultúrában”² gondolkodtak, zenéje Bucsi László és „sok egyházzene” szerint „életet áraszt”.³ Tevékenységének értékét bizonyítja többek között az is, hogy a verese gyházi zeneiskola, amely 1993-ig a gödöllői zeneiskola kihelyezett tagozataként működött, 2004 óta büszkén viseli Lisznyay Szabó Gábor nevét.⁴ Dolgozatom egyik fő célja, hogy felkeltse a figyelmet Lisznyay életműve iránt, hogy művei végre a könyvtár mélyéről a hangversenyéletbe kerüljenek.

Jómagam meglehetősen későn, budapesti tanulmányaim alatt találkoztam először Lisznyay Szabó Gábor nevével, a Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézet hallgatójaként ahol leánya, Lisznyay Mária tanított összhangzattant. Hamarosan behatóan megismerhettem az orgonaműveit Koloss István orgonaóráin, Tardy Lászlónak köszönhetően pedig a kórusműveibe is bepillantást nyerhettem.

Aktív egyházzenei, orgonistaként, karvezetőként és zeneszerzőként rendkívül izgalmasnak találom Lisznyay életművét, akinek szintén a kórus és az orgona adta szerteágazó művészetének két fő pillérét. Kutatásaim elsőként orgonaműveire irányultak, azonban hamarosan feltárult előttem a teljes *oeuvre*, amelyet szerettem volna mélysegeiben feldolgozni.

Habár a sokszínű életmű néhány darabját publikálták, és alkalmanként hangversenyeken is felhangzanak Lisznyay művek, a kompozíciók többsége jelenleg kiadatlan, és mivel kizárólag kéziratban lelhetőek fel, így gyakorlatilag hozzáférhetetlen. Habár a szerző életében számos műve jelent meg különböző kiadásokban, ezek a példányok teljesen eltűntek, és már csak néhány könyvtár féltve őrzött kincsei között találhatóak meg, így praktikus célokra nem

---

¹ A nevét többféleképpen is használta. Középiskolás koráig „Szabó Gábor” néven szerepel minden dokumentumban, érettségi bizonyítványában „lisznyay [sic!] Szabó Gábor, László, Béla, Iván” néven. Zeneakadémiai éve alatt többnyire a „Lisznyai-Szabó Gábor” nevet használta, de felnőttkorában már szinte kizárólag „Lisznyay Szabó Gábor”-ként vagy „Lisznyay Gábor”-ként szignálta műveit. Kiadásokon ezek variációival is találkozhatunk. Lásd: II. Melléklet

² TÓTH SÁNDOR (1988): „In memoriam: Lisznyay Szabó Gábor” In: Lukin László (szerk.) *Lisznyay Szabó Gábor*, Viczián János (kiadó), Győr, 9.

³ DR. BUCSI LÁSZLÓ (1988): „Tengert átfogni” In: Lukin László (szerk.) *Lisznyay Szabó Gábor*, Viczián János (kiadó), Győr, 13.

⁴ I. Melléklet

használhatóak. Jelentősebb, tematikus kiadások nem születtek, mint ahogy átfogó kutatást is csak kevesen végeztek. Külön kiemelném Horváth Márton Levente munkásságát, aki első szakdolgozatát⁵ Lisznyay orgonaműveiből írta, majd a misekompozíciókat tárta fel mélységeiben,⁶ melyek közül néhány későbbi disszertációjában⁷ is helyet kapott. Szintén sokat tett a Lisznyay életmű megismertetéséért Koloss István, aki tervbe vette a szerző összes orgonaművének közreadását. Ebben 2010-es halála sajnos megakadályozta, de azért két vékony kötet⁸ mégis napvilágra került, benne egy tucat orgonaművel, melyek az újabb kori kiadásnak köszönhetően azóta is a leggyakrabban előadott Lisznyay művek. Jelen dolgozat célja nem kisebb, minthogy e kiemelkedő muzsikussal összes jelenleg ismert művét számba vegye, és a jelentősebb műveket részletes elemzés tárgyává is tegye.

A fentiekből adódóan sajnálatos módon csak rendkívül korlátozott szakirodalom áll rendelkezésre, így elsősorban empirikus módszerekre támaszkodtam. Kutatásom fő helyszíne az Országos Széchényi Könyvtár volt, ahol a szerző legtöbb kézírata megtalálható, azonban sok mű és információ a legkülönbözőbb helyekről került elő.

A dolgozatomban elsőként Lisznyay Szabó Gábor életútját tekintem át a rendelkezésre álló releváns információk alapján, majd a teljes életművet szemügyre vehetjük a saját magam által készített, eddig egyetlen rendszerszintű katalógus segítségével, amely több éves kutató és rendszerező munka eredményeként jött létre, és a komponista összes fellelhető művét tartalmazza három nagy kategóriára bontva.

A tény, hogy Lisznyay életének középpontjában a kórus és az orgona állt, életművében is kézzel fogható; mint látni fogjuk, több, mint 300 művéből alig félszáz alkotás van, amely mellőzi az ember vagy az orgona hangját. Ez a fajta aránytalanság adta a rendszerezés tematikai alapját is számomra, melyben elsőként a legnagyobb részt kitevő vokális alkotásokat gyűjtöttem össze, majd az

---

⁵ HORVÁTH MÁRTON LEVENTE (2006): *Lisznyay Szabó Gábor, Az ismeretlen orgonista-zeneszerző, [szakdolgozat]*. s.n., Budapest

⁶ HORVÁTH MÁRTON LEVENTE (2007): *Lisznyay-Szabó Gábor miséi [szakdolgozat]*. s.n., Budapest

⁷ HORVÁTH MÁRTON LEVENTE (2013): *Egy műfaj illegalításban, Misekompozíciók Magyarországon 1949 és 1969 között [disszertáció]*. s.n., Budapest

⁸ LISZNYAY SZABÓ GÁBOR (2003): *Orgonaművek I-II*. Editio Aerophon, Budapest

orgonaműveket, és végül minden más kompozícióját, melyeket változatos hangszerelésük és csekély számuk miatt értelmetlen lett volna további alkategóriákba helyezni.

A terjedelmi korlátok miatt a műelemzések alkalmával igyekeztem az *œuvre* különleges, érdekes, meghatározó részeire koncentrálni, így egyes szerzeményekkel alaposabban, míg egyes – elsősorban a konvencionálisabb – művekkel csak említés szintjén foglalkoztam. Amennyiben a jobb megértéshez, illetve átlátáshoz szükségesnek véltem, szemléltetésképpen műrészleteket is közöltem Lisznyay Szabó Gábor, illetve a kapcsolódó zeneszerzők alkotásaiból, melyekhez *Finale 2011* kottaszerkesztő programot használtam. Szintén terjedelmi és praktikus okok miatt a teljes műjegyzéket csak a dolgozat végén, mellékletként közlöm.⁹

Lisznyay munkásságának megértését elsősorban az nehezíti, hogy mind formai, tematikai, mind harmóniai, zeneelméleti szempontból meglehetősen heterogén életműről van szó. Szerzeményeiben gyakran keverednek a divatos franciás impresszionista harmóniák a gregorián puritánságával, vagy egyesül a 17. század polifóniája az *avantgard* atonalitás rideg effektjeivel. Egyházi zenéjében az általánosan elterjedt gregorián témák és kanonizált katolikus népelemek mellett megannyi apokrif népeleket, protestáns korált és héber dallamot is feldolgozott beépített műveibe, de szekuláris kompozíciói is rejtenek számos érdekességet, különösképpen a népdalfeldolgozások, amelyek a 20. század első felében még az újdonság erejével hatottak.

Művei elemzésénél szintén figyelembe kell venni, hogy legtöbb szerzeményét nem hangversenycélokra, vagy profi muzsikusok számára komponálta, hanem a mindennapi szertartásokra, kevésbé képzett együttesek részére, vagy éppen pedagógiai célokra. Egyfelől bizonyos, hogy a zeneszerzői képzetének sokszor határt szabhatott a praktikum rideg kényszere, a másik oldalról nézve viszont így lehetősége volt – akár csak Kodálynak és Bartóknak – a legegyszerűbb alkotásokban is megmutatni zeneszerzői kreativitását, páratlan invencióit. Nem utolsó sorban, ennek köszönhetően számos egyszerűen elsajátítható, gyorsan megtanulható, és könnyen előadható zenét hagyott ránk,

---

⁹ VII. Melléklet

ugyanakkor mindegyik műfajban, amelyben alkotott, találunk igen magas technikai színvonalat követelő szerzeményeket is.

Lisznyay élete, akárcsak életműve rendkívül színes és változatos. Ahogy arra már Horváth rámutatott, „Lisznyay Szabó Gábor életéről kevés dokumentum áll csak rendelkezésünkre,”¹⁰ így én is főleg az ő közléseire és forrásaira támaszkodtam, elsősorban a Lukin László által szerkesztett kiadványra,¹¹ és a szerző leányától, Lisznyay Máriától személyesen kapott információkra, kéziratokra, egyéb dokumentumokra. Tekintve, hogy e források több ponton kontradikciót is tartalmaznak, igyekeztem a lehető legalaposabban mérlegelni a releváns információkat, és a szerző leányával, Lisznyay Máriával egyeztetve a lehető legjobb tudásom szerint összeállítani Lisznyay Szabó Gábor életrajzát.

Zeneszerzőként nagy hatással volt rá mesterének, Dohnányinak konzervatívizmusa, de felfedezhető műveiben Bárdos Lajos és Harmat Artúr hatása is, akik szintén tanárai voltak. Mivel Dohnányi „kritikusan szemlélt minden újdonságot, különösen, ha tanítványairól volt szó”,¹² így nem meglepő, hogy Lisznyayra is hatással volt a brahms-i német romantikus hagyomány, azonban ezzel párhuzamosan – akárcsak a fiatal Kodály – egyértelműen a francia impresszionizmus hatása alá is került. Merészebb műveit leszámítva ez a kettősség figyelhető meg alkotásain, hiszen a dús szeptim-, és nónakkordok legtöbbször precíz szerkesztéssel társulnak. Mint látni fogjuk, előszeretettel használt mixtúrákat, különböző *carillon*-motívumokat, és a neomodális is tetten érhető sok szerzeményében. Kései műveiben a liszti introvertált puritánság figyelhető meg: a színes harmóniakat atonalitásba hajló zenei gondolatok váltják fel, és az izgalmas futamok, dús hangzások helyett sokszor vázlatos, kidolgozatlan szerkesztéssel találkozunk. Ha zeneileg nem is fedezhetőek fel a korszakalkotó zsenik jellemzői, az bizonyos, hogy Lisznyay vallásokon és kultúrákon átívelő művészete az egyetemes magyar zeneirodalom egyik legszínesebb, legszerteágazóbb életművét eredményezte.

Mint írásából kiderül, már belgiumi évei alatt orgonált szertartások alkalmával, „sőt egy ízben, mint 13 éves gyerek, egy ünnepi nagymisén” orgonált

---

¹⁰ HORVÁTH (2007), 2.

¹¹ LUKIN LÁSZLÓ (1988): *Lisznyay Szabó Gábor*. Viczián János (kiadó), Győr

¹² HORVÁTH (2007), 4.

a „liège-i rendház hatalmas orgonáján”.¹³ A művészi orgonajátékot azonban elsősorban Zalánfy Aladártól tanulta el, noha Horváth is megjegyzi, hogy „nem volt hagyományos értelemben vett orgonaművész. Elsősorban templomi orgonista volt, és emellett főként kórusokat kísért.”¹⁴ Ettől függetlenül Forrai szerint azért Lisznyay „remekül zongorázott, orgonált és improvizálva komponált”.¹⁵ Szintén kiváló orgonálási készségéről tanúskodnak a fennmaradt dokumentumok is, melyekből kitűnik, hogy komolyabb orgonaműveket is előadott koncerteken.

Pedagógusként is több intézményben működött, az alapfokú művészetoktatástól az egyetemi katedráig sok tanítványa volt, számos funkciója és tevékenysége közül azonban mégis talán zeneszerzői tevékenysége a legértékesebb az utókor számára, az a több száz alkotás, amelyek egész életének, és sokrétű tevékenységének esszenciáját adják.

Lisznyay mind felekezeti, mind hangszerelési szempontból igen változatos szerzeményeket hagyott hátra, melyek Kósa Ferenc szerint „egyéni hanghatásúak, és a hazai egyházi zeneirodalom finom, igényes darabjai.”¹⁶ Az életmű legnagyobb részét az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik, ahol több, mint 160 mű kézírata található, de közel ennyi szerzemény kézírata, illetve kiadása ismert ezen felül. Ezek rendszerszintű áttekintéséhez létrehoztam az első, és eddig egyetlen Lisznyay katalógust, melybe összegyűjtöttem valamennyi általam ismert és feltárt Lisznyay kompozíciót.¹⁷

Lisznyay a szerzeményein *opus*, vagy egyéb számozást nem használt. A művek nagy részét ellátta dátummal, mivel azonban sok esetben semmiféle datálás nem található, keletkezésük időpontja pontosan nem behatárolható, a kronologikus rendezés nem kivitelezhető. A megoldást a kategorikus rendezésben láttam, ehhez azonban jól értelmezhető, transzparens kategóriákat kellett szerkesztenem, amelyekben a teljes életmű értelemszerűen elhelyezhető. Az alkalmazott zeneszerzői katalógusok közül a hangszerelés alapján létrehozott kategóriák tűntek a legpraktikusabbnak számomra. Az életmű fontossági és

---

¹³ LISZNYAY SZABÓ GÁBOR (1988): „Vallomások” In: Lukin László (szerk.) *Lisznyay Szabó Gábor*, Viczián János (kiadó), Győr, 6

¹⁴ HORVÁTH (2006), 11.

¹⁵ FORRAI MIKLÓS (1988): „Tanúságot teszek...” In: Lukin László (szerk.) *Lisznyay Szabó Gábor*, Viczián János (kiadó), Győr, 7.

¹⁶ KÓSA FERENC (1977, SZERK.): *Kórusok könyve*. Szent István Társulat, Budapest, 355.

¹⁷ VII. Melléklet

mennyiségi áttekintése alapján az alábbi rendszerben helyeztem el Lisznyay életművét: Vokális művek, Szóló orgonára írott művek, Egyéb művek.

Lisznyay kompozícióinak több, mint a fele foglalkoztat énekest, énekeseket, így ezt a kategóriát vettem előre kiindulásként. Ezen belül is külön logikai csoportot alkotnak a mise állandó részeire készült ciklikus, többtétéles feldolgozások, melyek azonban a legkülönbözőbb hangszereléssel és tételkiosztással készültek. Találunk köztük kíséret nélküli egyszólamú megzenésítést, szimfonikus zenekaros feldolgozást, illetve fellelhető számos formai variáció is a legegyszerűbb *Kyrie-Gloria-Sanctus-Agnus* tételpároktól a reneszánsz itáliai mintára készült végigkomponált miséig.

A vokális művek második és harmadik nagy csoportjába minden olyan kórust foglalkoztató művet soroltam, amelyek nem teljes ordináriumok, tehát az előző kategóriában nem szerepeltek. A nagyszámú vokális szerzeményt az átláthatóság kedvéért bontottam tovább szakrális és szekuláris alkotásokra. A különböző felekezetek számára készült kórusművek akár tovább is bonthatóak lennének, azonban el szerettem volna kerülni a túlzott elaprózást, így nem hoztam létre további alkategóriákat. A változatos hangszerelés miatt szintén bonyolultnak, és feleslegesnek éreztem hangszerelési alcsoportokat létrehozni, így alfabetikus sorrendben szerepelnek együtt az *a cappella*, orgona-, és zongorakíséretes, zenekaros kórusművek, valamint a vegyeskarok, egyneműkarok és uniszónó kórusra írott alkotások.

A vokális alkotások negyedik és ötödik, egyben utolsó csoportjaiba soroltam a szóló énekműveket. Ez esetben is szétválik az orgonakíséretes szakrális ária, és a zongorakíséretes dal, azonban a további osztástól ismét eltekintettem.

Lisznyay legfőbb hangszere mindig is az orgona volt; egyetemi éveitől időskori bénulásáig, közel negyven éven át volt orgonista különböző szolgálati helyeken, így már csak ennek alapján is illő orgonaműveit külön kategóriába sorolni. Közel húsz önálló, egytétéles vagy ciklikus szólóorgonára írott művén kívül ide soroltam azokat a kisebb, pedagógiai vagy liturgikus célokat szolgáló, de már önálló szerzeményként is értelmezhető alkotásait, melyeket különböző gyűjteményes kötetekben publikáltak.

A Lisznyay életműnek mindössze kis részét teszik ki a zenekari-, kamara-, és egyéb szóló hangszeres kompozíciók, így ezeket egy főkategóriába összevonva közlöm, a felsorolt három alkategóriában.

A táblázat első oszlopában a művek számozása található, melyet a fenti kategóriákon haladva, alfabetikus rendben osztottam ki. A második oszlopban a Lisznyay által adott címet, illetve szorosán vett alcímet közlöm, amennyiben van. Azon vokális műveknél, ahol a cím nem esik egybe a kezdősor szövegével, kisebb betűmérettel szintén itt közlöm a nyitó szavakat a könnyebb beazonosíthatóság végett. Ugyancsak apróbb betűkkel szedve, itt találhatóak a ciklikus művek tételei. Az általam adott tétel-, illetve műcímekeket szögletes zárójelben közlöm, a harmadik oszlopban a keletkezési időt jelzem, amennyiben azok pontosan megtalálhatóak. A negyedik oszlopban a szerző által megadott, vagy valószínűsíthető hangszerezés található.

Az utolsó oszlopban közlöm a könyvtári¹⁸ hozzáférés számát, amennyiben ott nem megtalálható, de publikált szerzeményről van szó, a kiadvány adatait. Számos alkotás szerepel a Lukin-jegyzékben, amelyekről sem nekem, sem a témát előttem kutatóknak nincs információja, vagy esetleg tévesen kerültek a jegyzékbe, ezt is ebben a rovatban tüntetem fel. Találhatóak lapkották, melyeknek sem a keletkezési idejük, sem a kiadási helyük nem beazonosítható, ebben az esetben nem közlök részleteket. A szövegek áttekinthetősége végett itt közlöm a feldolgozott szövegek szerzőit is, illetve ha van, a dedikációt, és a fontosabb szerzői beírásokat. Szintén itt tüntetem fel saját, empirikus megjegyzéseimet, mely információkat fontosnak gondoltam a művel kapcsolatban. A helyi korlátok miatt a teljes műjegyzék a *Mellékletben*¹⁹ olvasható.

Noha igyekeztem minél pontosabban és átfogóbban összegezni Lisznyay életművét, egy ennyire szerteágazó, és rendezetlen életművet nem lehet tökéletesen és hibátlanul rendszerbe foglalni. Fennmaradt számos vázlat is, melyeket nem helyeztem el a rendszerben, illetve néhány fiatalkori dalocska és tréfás rigmus, melyeknek sokszor önálló zenéje sincs, így ezeket szintén kihagytam a műjegyzékből. Bizonyára előkerülhetnek még itt fel nem sorolt szerzemények, általam meg nem talált korabeli kiadványok, melyek a jegyzék

---

¹⁸ Országos Széchényi Könyvtár, Budapest – Különgyűjtemények – Zeneműtár.

¹⁹ VII. Melléklet

kiigazítását igénylik, de remélem, hogy a jövő Lisznyay-kutatóinak egy fontos támpontot ad ez a katalógus. Szintén nagy segítséget jelenthet ez a táblázat, és a hozzáférési helyek konkretizálása kórusvezetőknek, hangszerjátékosoknak, akik új darabok után kutatnak, és csupán néhány kisebb szeletére kíváncsiak ennek az eddig komplexitásában soha nem vizsgált hatalmas életműnek.

Láthattuk, milyen széleskörű munkásságot végzett Lisznyay Szabó Gábor, amivel számos kitüntetését és elismerését is méltán kiérdemelte. Műveit már életében több alkalommal lemezre vették, a rádiók, és elismert művészek játszották, azonban halála óta művészete kissé háttérbe szorult. Szakmai érdemei mellett kollégái kiemelik emberi tulajdonságait is. Széleskörű, ökumenikus világlátása, nyugodt, pozitív kisugárzása az, amit a legtöbben megemlítenek, de nem mehetünk el szótlánul empátiája, karitatív tevékenysége mellett sem. Minden kortársával jó kapcsolatot ápolt Forrai Miklóstól Gergely Ferencen át Wehner Gézáig, és tanárai is rendre elismerően nyilatkoznak Lisznyay szakmai és főleg emberi értékeiről.

Harmincöt évvel Lisznyay Szabó Gábor halála után még mindig találhatunk új és izgalmas műveket széleskörű repertoárjában, melyeket érdemes megszólaltatni szertartásokon, egyházzenei rendezvényeken és hangversenyeken egyaránt, tanúságot téve ezzel szerzőjük kiváló muzikalitásáról és szakmai tudásáról, mellyel egy életen át szolgálta Istent és embertársait szerényen, csendben, a kórus és az orgona árnyékában.

Irodalomjegyzék

- DR. BUCSI LÁSZLÓ (1988): „Tengert átfogni” In: Lukin László (szerk.) *Lisznyay Szabó Gábor*, Viczián János (kiadó), Győr. 12-13.
- FORRAI MIKLÓS (1988): „Tanúságot teszek...” In: Lukin László (szerk.) *Lisznyay Szabó Gábor*, Viczián János (kiadó), Győr. 7.
- HORVÁTH MÁRTON LEVENTE (2013): *Egy műfaj illegalitásában, Misekompozíciók Magyarországon 1949 és 1969 között [disszertáció]*. Zeneakadémia, Budapest
- HORVÁTH MÁRTON LEVENTE (2006): *Lisznyay-Szabó Gábor, az ismeretlen orgonista-zeneszerző [szakdolgozat]*. Zeneakadémia, Budapest
- HORVÁTH MÁRTON LEVENTE (2007): *Lisznyay-Szabó Gábor miséi [szakdolgozat]*. Zeneakadémia, Budapest
- KÓSA FERENC (1977, SZERK.): *Kórusok könyve*. Szent István Társulat, Budapest
- LISZNYAY SZABÓ GÁBOR (2003): *Orgonaművek I*. Editio Aerophon, Budapest
- LISZNYAY SZABÓ GÁBOR (2003): *Orgonaművek II*. Editio Aerophon, Budapest
- LISZNYAY SZABÓ GÁBOR (1988): „Vallomások” In: Lukin László (szerk.) *Lisznyay Szabó Gábor*, Viczián János (kiadó), Győr. 6
- LUKIN LÁSZLÓ (1988): *Lisznyay Szabó Gábor*. Viczián János (kiadó), Győr
- TÓTH SÁNDOR (1988): „In memoriam: Lisznyay Szabó Gábor” In: Lukin László (szerk.) *Lisznyay Szabó Gábor*, Viczián János (kiadó), Győr. 9.